

משקי הבית החרדיים: האם הקומץ משביע את הארי?

תקציר

גלעד מלאך

* התקציר מבוסס על מחקרם של עמית לוונטל, גבריאל גורדון וגלעד מלאך העוסק במשקי הבית החרדיים. המחקר מבוסס על סקר הוצאות, סקר כ"א ומאגר נתונים מנהלי של הלמ"ס, וכמו כן על סקר ייעודי שערכנו בקרב משקי הבית החרדיים. המחקר צפוי לראות אור בחודשים הקרובים.

א. הצורך במחקר על משקי הבית החרדיים

סוגיית התעסוקה של חרדים מעסיקה רבות חוקרים ומקבלי החלטות, בייחוד בשל השפעת המחקרו שלה על המשק הישראלי. מחקרים רבים עוסקים בשיעורי התעסוקה הנמוכים במגזר החרדי, באיכות התעסוקה במגזר החרדי וברמת ההכשרה, ומעטים בלבד עוסקים בנקודת המבט החרדית לסוגיה זו ובהתמודדות החרדית עם סוגיית העוני.

אחד הביטויים למיעוט העיסוק בתחום הינו החלוקה הרווחת במחקר ובמדיניות בין תעסוקת גברים לבין תעסוקת נשים חרדיות. הסיבות להבחנה הן תפיסת הייעוד השונה לגברים חרדים ולנשים חרדיות, שממנה נגזרת גם הכשרה לימודית ומקצועית שונה לגברים ולנשים החל בגיל בית הספר היסודי. התוצאה של הבדלים אלו היא הפער הבולט בשיעורי התעסוקה ובתחומי התעסוקה בין גברים לנשים חרדיות. אולם המבט המבחין איננו רואה את סוגיית התעסוקה בהקשר שבו הוא נבחן בדרך כלל בחברה החרדית - משק הבית.

היציאה לעבודה של גברים חרדים מתרחשת לרוב כאשר הם נשואים וכאשר נשותיהם מתקדמות בהכשרתן המקצועית או כבר עובדות בפועל. ההחלטה על יציאה לעבודה של הגברים החרדים אינן מתקבלת במנותק מן המצב הכלכלי של משק הבית, מרמת ההכנסה הנוכחית או העתידית של האישה ומן החובות המוטלים על משק הבית. נקודת המבט של חרדים כאשר הם מתייחסים לשוק העבודה הינה המשפחה ומשק הבית. מי שמעוניין לתכנן מדיניות עבור המגזר החרדי איננו יכול להתעלם מנקודת מבט זו.

ייחודו של מחקר זה בהתמקדות במצב הכלכלי של משקי הבית החרדיים ובמידת האיתנות הפיננסית שלהם. הוא ממפה את ההתנהלות הכלכלית של משקי הבית החרדיים בשנים האחרונות מבחינת הכנסות, הוצאות, חיסכון, השקעה וחובות. כמו כן המחקר מעניק תשומת לב מיוחדת להשפעה הכלכלית של משבר הקורונה על מצבם הכלכלי של משקי הבית החרדיים.

ב. מטרות המחקר

שתי מטרות למחקר זה. האחת היא להבין את הצרכים של החברה החרדית כפי שהם נתפסים בדרך כלל בעיניים החרדיות עצמן, היינו מצבו של משק הבית החרדי. מטרה שנייה היא לזהות מגמות באיתנותם של משקי הבית לאורך השנים, הן בשנים שקדמו למגפת הקורונה (2014-2018) והן בתקופת הקורונה וההתאוששות ממנה (2020-2021). זיהוי תמונת המצב העכשווית של משקי הבית החרדיים ומגמות השנים האחרונות יסייע למקבלי

ההחלטות בהבנת הצרכים של החברה החרדית ובאיתור אתגרים עכשוויים שעומדים לפני משקי הבית החרדיים. הבנה זו תסייע בהיערכות לקראת שינויים צפויים בהתנהלות משקי הבית החרדיים כמו גם במציאת פתרונות נדרשים לאתגרים אלו.

ג. תמצית הממצאים

1. עלייה בהכנסות ובהוצאות של משקי הבית החרדיים

בשנים שלפני הקורונה (2014-2018) עלו הכנסות משקי הבית החרדיים מהר יותר מהכנסות משקי בית לא-חרדיים, בעיקר בשל גידול בהכנסה מעבודה. צמצום פערים זה משקף מגמה כללית של צמצום פערים במשק בשנים אלה. לגידול בהכנסות התלווה גם גידול בהוצאות משקי הבית החרדיים, שבממוצע נשארו גבוהות באופן עקבי מן ההכנסות - הפרש של כ-3,300 שקלים בחודש.

אנו מייחסים את ההפרש לשיעור גבוה של תעסוקה לא-פורמלית ("בשחור") של גברים חרדים (כאחד מכל שבעה גברים חרדים עובדים בגילאי העבודה העיקריים) ולעובדה שבחברה זו ריכוז גבוה של משקי בית צעירים, שנוטים להוציא משמעותית יותר מהכנסותיהם, מתוך ציפייה לגידול בהכנסות בהמשך החיים.

2. השפעות קצרות וארוכות טווח של מגפת הקורונה על משקי הבית החרדיים

ההכנסה נטו של משקי הבית החרדיים נפגעה מעט מאוד במשבר הקורונה, בשל מדיניות נדיבה של דמי אבטלה ומענקים. אנו צופים כי לאחר סיום מדיניות זו יתקשו משקי בית חרדיים להגיע לרמת ההכנסות מלפני המשבר, בשל שיעורי האבטלה הגבוהים יחסית בקרב משקי הבית החרדיים. על מנת לשמר את רמת החיים מבלי להגדיל את הגירעון שלהם, יצטרכו רבים מאלה שמועסקים כעובדים לא מיומנים ללמוד מקצוע ולהעמיד? באוריינות הדיגיטלית.

3. החלשות האיתנות הפיננסית של משקי הבית החרדיים

בשנים האחרונות חלו שינויים בדפוסי החיסכון וההשקעה של משקי הבית החרדיים, שכולם מכוונים לאפשר לזוגות צעירים להגיע לדירה בבעלותם. במחקרים קודמים עלה שכדי להגיע למטרה זו מתמקדים משקי הבית החרדיים ברכישת דירות זולות, בתשלומי משכנתה נמוכים ובהגדלת חובות. המחקר מצביע על כך שאסטרטגיות אלה מאבדות מיעילותן: מחירי הדירות ותשלומי המשכנתה של משקי הבית החרדיים הולכים ומאמירים

בקצב גדול יותר מעליית מחירי הדיור, שיעורי הבעלות על דירה יורדים מעט והגדלת החובות על חשבון הדירה מצטמצמת. לצד זאת מדווח שיעור ניכר מההורים החרדים לילדים בגיל הנישואין על קושי להשתתף בקניית דירה לילדיהם באופן שהיה נהוג בעבר.

נתונים נוספים מצביעים על חובות גבוהים בהשוואה לחסכונות: ב-2018 עמדו החסכונות הממוצעים של משק בית חרדי על כ-56 אלפי שקלים לעומת חוב ממוצע של כ-453 אלפי שקלים, שלמעלה מ-30% מההכנסה החודשית הוקדשו כדי להחזיר אותו. לאחר הבנקים, הנושים הגדולים ביותר של משקי הבית החרדים היו הגמ"חים, אם כי בפער גדול. משבר הקורונה פגע בייחוד בתחילתו בתזרים הכספים של הגמ"חים אך הללו התגברו על כך תוך חודשים ספורים. אלו עומדים בפני אתגר הרגולציה שאמורה להסדיר את פעילותם ולחייב אותם בשקיפות תוך שנים ספורות.

ד. טיכום

בשנים האחרונות חלה עלייה ברמת ההכנסות של משקי הבית החרדיים, בייחוד כתוצאה מכניסה לעבודה. אולם זו לוותה בעלייה דומה ברמת ההוצאות, בייחוד בשל עליית מחירי הדיור ויוקר המחיה. מגפת הקורונה היוותה אתגר נוסף עבור משקי הבית החרדיים. הללו לא נפגעו ממנה בטווח הקצר, בעיקר בשל רשת הביטחון המדינתית, אך עשויים להיפגע ממנה לטווח הארוך בייחוד בשל ריבוי העובדים החרדים שאינם מיומנים.

בשנים הקרובות אנו עשויים לראות עלייה בשיעור הגברים החרדים היוצאים לתעסוקה בשל צורכי משקי הבית החרדי שצפויים לגדול. על מקבלי ההחלטות לפעול לכך שהנכנסים לעולם התעסוקה יקבלו הכשרה מקצועית איכותית ככל שניתן ויעבדו בצורה מסודרת ומוצהרת.